

19. Yüzyılın Sonunda Emir Abdurrahman Han'ın Rusya'nın Afganistan Siyaseti Üzerindeki Değerlendirmeleri

Mustafa Müjdecî¹

Rahmatullah Arianpor²

DOI: 10.5281/zenodo.15785951

Öz

Abdurrahman Han, 1869'dan 1879'a kadar Rus İmparatorluğu'nun desteğiyle Buhara'da Afganistan'dan sürgün olarak yaşayan bir şehzadedir. Şir Ali Han hükümetinin çöküşü ve İngilizlerin Kabil'e saldırması sonrasında Buhara'dan Afganistan'a dönmüştür. Abdurrahman Han, 1880 ile 1901 yılları arasında İngilizler ve mücadeleye katılan Tacik halkının desteğiyle Afganistan'daki siyasi gücü ele geçirerek, Emir veya bazen Afganistan Kralı unvanlarıyla anılmıştır. Günümüzde haritada Afganistan olarak bilinen siyasi coğrafya, onun hükümdarlığı döneminde İngilizler ile Rusya ve İran hükümetleri arasında yapılan anlaşmalarla oluşturulmuştur. Abdurrahman Han'ın iç politikası, siyasi muhalefeti sert bir şekilde bastırmaya dayanıyordu. Dış politikada ise, İngilizlere olan bağlılığı ve Ruslara karşı düşmanca tutumu ile tanınmaktadır. Abdurrahman Han, Rusya'yı Afganistan halkının düşmanı olarak tanımlamakta ve bir gün Rusların Afganistan'a saldıracağı ve iki taraf arasında bir savaş çıkacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ona göre, Ruslar bir gün Afganistan'a saldırarak ve bu durum, Afganistan halkı ile Rus hükümeti arasında bir çatışma doğuracaktır. Hükümdar, Rusya'nın Afganistan'a saldırması durumunda halkın Ruslara karşı ayaklanmasına yol açacak beş nedeni belirtmektedir. Bu nedenler arasında, Afganistan halkının yabancı işgalcilere karşı direnişi, ülkenin yoksullaşması, Rus kültürünün Afganistan halkına dayatılması, Afganistanların yabancı düşmanlığı ve yabancıların Afganistan topraklarından komşu ülkelere saldırmasına izin verilmemesi gibi faktörler yer almaktadır. Bu çerçevede makalede Emir Abdurrahman Han'ın Rusya'nın yayılmacılığı ve Afganistan politikasına dair öngörülerinin yer aldığı konuşması üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Han, Afganistan, Rus, İngilizler, Savaş, Nesayih-i Namçe.

¹ Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, mmujdecî@hotmail.com , ORCID: 0000-0001-8262-2310

² Öğretim Görevlisi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Pencşir Yüksek Öğrenim Enstitüsü - Afganistan, arianpor@gmail.com ORCID: 0000-0003-3324-9120

At the End of the 19th Century, Amir Abdurrahman Khan's Assessments on Russia's Afghanistan Policy

Abstract

Abdurrahman Khan was a prince of Afghanistan who lived in the city of Bukhara under the support of the Russian Empire as a political exile from Afghanistan from 1869 to 1879. Following the collapse of Amir Sher Ali Khan's government and the British invasion of Kabul, he entered Afghanistan from Bukhara. With the support of the British and the jihadist masses of the Tajiks, Abdurrahman Khan seized political power in Afghanistan between 1880 and 1901, and was referred to as the Emir and sometimes the King of Afghanistan. The political geography known today as Afghanistan was established during his reign through the collusion of the British with the governments of Russia and Iran. Abdurrahman Khan's domestic policy was characterized by the severe suppression of political opponents. In foreign policy, he was known for his allegiance to the British and hostility towards the Russians. He referred to the Russian government as the enemy of the Afghanistan people, predicting that one day the Russians would invade Afghanistan, leading to a conflict between the two sides. According to him, the Russians would eventually attack Afghanistan, resulting in a war between the Afghanistan people and the Russian government. The king outlined five reasons that would incite the Afghanistan people to revolt against the Russians in the event of an invasion by the Russian government. He identified the Afghanistan people's resistance to foreign occupiers, the country's impoverishment, the imposition of Russian Christian culture on the Afghanistan people, the Afghanistan hostility towards foreigners, and the refusal to allow foreign incursions from Afghanistan territory into neighboring lands as key factors for this uprising. In this context, the article will evaluate Emir Abdurrahman Khan's speech, which includes his predictions about Russia's expansionism and Afghanistan policy.

Keywords: Abdurrahman Khan, Afghanistan, Russian, British, war, Nesayih-i Namçe

EXTENDED ABSTRACT

Abdurrahman Khan is known as the founder of today's Afghanistan. Afghanistan is a landlocked country located between Central Asia and South Asia. Afghanistan is a transition point between East Asia and West Asia. In geographical sources close to the period of Abdurrahman Khan, Afghanistan's borders were bordered by the Amu Darya and the Khiva Desert in the north, the province of Baluchistan in the south, Iran in the west, and India and China in the east, while today several new countries have been established around Afghanistan. The current borders of this country are neighbors with Iran in the west, Pakistan in the south and east, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan in the north, and China in the east. Abdurrahman Khan was a prince who was forced to come to Bukhara as an exile from Afghanistan with the support of the Russian Empire between 1869-1879. After the collapse of the government of Sher Ali Khan and the British attack on Kabul, he returned to Afghanistan from Bukhara. Between 1880 and 1901, with the support of the British and the Tajik people who joined the struggle, Abdurrahman Khan gained political power in Afghanistan and was sometimes known as the Emir or King of Afghanistan. The political geography known today as Afghanistan was established during his reign through agreements made between the British and the governments of Russia and Iran. Abdurrahman Khan's domestic policy was based on

the harsh suppression of political opposition. In foreign policy, he was known for his loyalty to the British and his hostile attitude towards the Russians. Abdurrahman Khan defined Russia as the enemy of the people of Afghanistan and predicted that one day the Russians would attack Afghanistan and a war would break out between the two sides. According to him, the Russians would one day attack Afghanistan and this would lead to a conflict between the people of Afghanistan and the Russian government. Abdurrahman Khan explained in detail the reasons why the people would revolt against the Russians if Russia attacked Afghanistan. These reasons include the resistance of the Afghan people against foreign invaders, the impoverishment of the country, the imposition of Russian culture on the Afghan people, the xenophobia of the Afghans, and the refusal to allow foreigners to attack neighboring countries from Afghanistan.

This article examines the work called *Nesayih-i Namche*, which consists of an important speech by Emir Abdurrahman Khan. The work called *Nesayih-i Namche* was printed in Persian in the Kabul Darü's-Saltanat printing house in 1886 with the editing of Mir Muhammed Azam Khan and the contributions of Abdurrezzak Dehlevi. This treatise was written upon the request of the participants in the assembly and copies were made available to them. In the preface of the *Nesayih-i Namche* treatise, it is stated that this work is part of some of the predictions that Abdurrahman Khan presented to his people and that it was written to inform them about the conditions of the age.

Abdurrahman Khan began his speech with complaints against the British government. He sent a letter to General Lumsden, who was appointed by the British to be responsible for the border demarcation between Russia and Afghanistan, stating that the Russians were preparing to attack the Afghan troops in the Penjdeh region (in present-day Turkmenistan). Abdurrahman Khan asked General Lumsden for permission to send troops to Penjdeh, but the general warned that any military action by Afghanistan would disrupt order and would not benefit either party. The King of Afghanistan stated that if General Lumsden gave him permission, he could prepare an army and oppose the Russian advance. He thought that if the British had not prevented it, Penjdeh and Merv could have been annexed to Afghanistan. Abdurrahman Khan reiterated his predictions that he had previously shared with General Lumsden, the British representative responsible for Afghan affairs. At that time, some of his predictions came true, while others had not yet come true. When Abdurrahman Khan's predictions about the future policy of the Russian government towards Afghanistan are examined in general from the perspective of his work "*Nesayih-i Namçe*", five points stand out:

First, according to Abdurrahman Khan, the Russians will one day organize an expedition to India. Therefore, they will have to attack this country through Afghanistan.

Second, in order to protect themselves from the attacks of the Afghan people, the Russian soldiers will have to pass through this country's territory to India in masses and will experience nutritional problems. Since they will not be able to bring all the food from their own country to the front, the Russians will have to buy food from the Afghan people at high prices.

Thirdly, if the Russians attack Afghanistan, another problem will arise: At that time, the people of Afghanistan have complete control and sovereignty over their families, but the Russians, who are Christians, have a society where women have more rights and authority than men. The women of Afghanistan will follow the example of the Russian women and choose the path of "discretion" and "immorality".

Fourthly, Afghanistan is considered a barrier between the British India government and the Russian government, and no state should attack this country.

Fifthly, if the Russians attack Afghanistan, they will also attack Iran from the west of this country. The people of Afghanistan will not allow an attack on their lands against Iran, a friendly and neighboring country. Therefore, the people of Afghanistan will rise up against the Russians.

Ninety-three years later, Abdurrahman Khan's prediction that the Russians would eventually attack Afghanistan and that they would encounter strong resistance from the people in these lands came true. In other words, the Emir of Afghanistan had predicted the Russian attack on Afghanistan and the people's resistance in 1886, but the Russians attacked this country in 1979. Although the details of Abdurrahman Khan's predictions about the Russian attack in the 80s of the 20th century are different, the Russian attack and the general resistance of the Afghan people against them occurred in accordance with his predictions. With all this, it is evaluated that some of these predictions are still valid in the political developments in Afghanistan at the beginning of the 21st century.

Giriş

Abdurrahman Han, günümüzdeki Afganistan'ın kurucusu olarak tanınmaktadır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Afganistan Kralı olarak görev yapmıştır. İç politikada merkeziyetçi bir yapı kurarak “Demir Emir” olarak anılmaktadır (Barfield, 2019, s. 245). Afganistan'daki hükümdarlık görevinin kendisine Allah tarafından verildiğini iddia etmiştir (Youans, 2017, s. 112). Abdurrahman Han, baskıcı bir iç politika izleyerek ülkeyi yoksulluk ve cehalet içinde gelişime kapalı bir vaziyette tutmuştur. Dış politikada ise İngilizlere yakın durmuş ve Ruslara karşı düşmanlık söylemleri ile dikkati çekmiştir (Farhang, 2013, s. 242). Abdurrahman Han, siyasî, askerî, devlet yönetimi ve tarihî bilgilerini muhtevi “Tacü't-Tevarih” adlı iki ciltlik bir kitap da kaleme almıştır. Bu eserde, Rusları Afganistan ve diğer İslam ülkelerinin düşmanı olarak tanımlarken, İngilizleri Afganistan ve diğer İslam ülkelerinin dostu olarak görmektedir (Emir Abdurrahman, 2011, s. 510).

Onun hükümdarlığı döneminde, Kabil'de “Nesayih-i Namçe” adlı bir risale yayımlanmıştır; bu risale, Afganistan Kralı'nın Rusya'nın ülkesine yönelik politikasına ilişkin bakış açısına odaklanmıştır. Bu makale de daha çok Abdurrahman Han'ın Nasayih-i Namçe'deki öngörülerine yönelik inceleyi muhtevidir. Ona göre, Afganistan halkı Ruslarla asla dost olmayacaktır. Abdurrahman Han, Rusların Afganistan'a saldırması durumunda iki taraf arasında savaşı kaçınılmaz kılacak beş kültürel, tarihî, siyasî, duygusal ve ekonomik nedeni dile getirmektedir.

Nasayih-i Namçe risalesi, tarih araştırmacıları tarafından henüz ayrı bir araştırma olarak ele alınmamış ve derinlemesine incelenmemiştir. Bunun sebeplerinden biri, metnin karmaşık ve düzensiz olmasıdır; bu da risalenin okunmasını ve anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu makalede, metnin karmaşık ve düzensiz yapısının açık bir şekilde düzenlenmesiyle tarihçiler ve tarih meraklıları için tanıtılması ve değerlendirilmesi de amaçlanmıştır. Ayrıca, bu risalenin bir tarihi belge olarak tanıtılması, Afganistan tarihi açısından özel bir öneme sahiptir.

Bu makale betimleyici-analitik bir araştırma yöntemiyle yazılmış olup, ana sorusu Abdurrahman Han'ın Rusya'nın Afganistan'a yönelik politikalarına dair öngörülerinin nasıl olduğudur.

Abdurrahman Han'ın Siyaseti ve Afganistan'ın Kuruluşu

Bugün Afganistan adıyla anılan siyasi coğrafya, Abdurrahman Han'ın iktidarı döneminde İngiliz-Rus müzakereleri ve İranlıların desteği arasında bir ülke olarak kurulmuştur (Usoli, 2021, s. 85). İki büyük devlet arasında bir çarpışmanın önlenmesi ve savaştan kaçınılması amacıyla Afganistan, tampon bir bölge olarak tasarlanmıştır. Abdurrahman Han'a göre, Afganistan'ın siyasi coğrafyası kendi iktidarından önce emirlikler ve beylikler şeklinde yönetiliyordu. Bu durum, Afganistan'da güçlü bir devletin oluşmasını engellemiştir. Onun iktidarı sırasında kuzeyde Ruslar, güney ve doğuda İngilizler, geçmiten beri Afgan (Peştun) kralları ve emirleri tarafından yönetilen toprakları işgal etmişti. Bu nedenle, Abdurrahman Han, bu beylik ve özerk güç merkezlerini ortadan kaldırmak ve güçlü bir devlet kurmak için harekete geçmiş ve ardından, güçlü komşu devletlerle müzakere ve anlaşma yoluyla ülkesinin sınırlarını belirlemiştir (Emir Abdurrahman, 2011, s. 439-442).

Günümüz Afganistan'ı, antik Aryana ve Horasan'ın küçük bir parçası olarak bilinmektedir. Bu topraklar, M.Ö. 3. bin yıldan M.S. 3. yüzyıla kadar "Aryana, Airyanem Vaejah veya İran" olarak bilinen bölgenin küçük bir kısmını oluşturmuyordu. M.S. 3. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar ise Horasan'ın bir parçasıydı (Usoli, 2021, s.40). Abdurrahman Han, 1886 yılında yazdığı "Nesayih-i Namçe" adlı eserinde kendisini Horasan halkının ve Afganistan topraklarının kralı olarak nitelendirmiştir (Dehlavi ve Khan, 1886, s. 16). Ancak o döneme kadar Afganistan'ın siyasi birliğe sahip bir ülke olarak burada yaşayan halklar tarafından tanınmadığı düşünülürse bunun gerçekleşmesi de kolay olmayacaktır. Esasen Afganistan dışındaki diğer millet ve devletler için de bu yeni durumun benimsenmesi zaman alacaktır. "Afganistan" ismi, "Afganların (Peştunların) Toprakları" anlamında ilk kez 1801 yılında Britanya Hindistanı ve İran hükümetleri arasında imzalanan bir antlaşmada yer almıştır. İkinci kez Afganistan adı, Britanya Hindistanı valisi Lord Auckland'ın 16 Ağustos 1838'de Şah Şüca'ya yazdığı bir mektupta geçmiştir. Ancak bu coğrafya, günümüz Afganistan ve Pakistan sınırlarının her iki tarafındaki Afganlar (Peştunlar) yerleşim bölgelerine atıfta bulunuyordu ve bu bölgelerde çoğunlukla Afgan kabileleri yaşıyordu (Usoli, 2021, s.39-40).

Afganistan, Orta Asya ile Güney Asya arasında yer alan bir ülkedir. Bu ülke, Doğu Asya ile Batı Asya arasında bir geçiş noktasıdır. Abdurrahman Han dönemine yakın coğrafi kaynaklarda Afganistan'ın sınırları şu şekilde tanımlanmıştır: "Afganistan, kuzeyde Amu Derya ve Hive Çölü'ne, güneyde Belucistan eyaletine, batıda İran ülkesine ve doğuda Hindistan ile Çin'e komşudur." (Coğrafya-i Küçük, 1923, s. 11). Günümüzde, Afganistan çevresinde birkaç yeni ülke kurulmuştur. Bu ülkenin mevcut sınırları batıda İran, güneyde ve doğuda Pakistan, kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile doğuda Çin ile komşudur. Afganistan, 652,860 kilometrekarelik bir alana sahip olup, dünyanın en büyük 41. ülkesi olarak kabul edilmektedir (Farrokh, 1992, s. 59).

Abdurrahman Han, iktidarı döneminde ülkenin toplam nüfusunu beş milyondan fazla olarak tahmin etmektedir. Ancak 1927 yılında Lahor'da "Afganistan" başlıklı bir kitap yayımlanmış ve bu kitapta Afganistan'ın nüfusu, "Dünya Yüzeyindeki İslam Nüfusu" adlı esere atıfta bulunarak, 1897 yılı itibarıyla beş milyon sekiz yüz on beş bin (5.815.000) olarak belirtilmiştir. Bu kitap, Amanullah Han'ın (1919-1929) hükümdarlığı döneminin sonlarında Afganistan'ın nüfusunu on milyondan fazla olarak tahmin etmektedir (Muhammed Ali han, 1927, s. 55).

Abdurrahman Han'ın hükümdarlığı döneminde, Afganistan'daki birçok etnik grup ve kabile, onun emirliğine karşı isyan başlatmıştır (Farooq, 2016, s. 150). Bu isyanların sebepleri

arasında ağır vergi uygulamaları, halk üzerindeki zulüm, gücün merkeziyetçi bir şekilde toplanması ve onun İngilizlerle kurduğu dostane ilişkiler yer almaktadır (Ghbar, 1989, s. 663). Abdurrahman Han bu dönemde kendisini Müslümanların Emiri ve hükümetini Afganistan Emirliği olarak adlandırmıştır. Bununla birlikte kimi yazarlar İslam'a önem vermeyen sefih biri olarak görülmüştür. "Ghulambaçagan darbar" adı altında, genç ve güzel yüzlü erkeklere cinsel istismarda bulunduğu kayıtlarda yer almıştır (Farhang, 2013, s. 242). Han, Ramazan ayında oruç tutmaz ve kendisini yoğun olarak ülkenin işleriyle ilgilenen biri olarak gösterirdi (Gray, 2020, s. 345). O, bu dönemde görülen halk ayaklanmalarını şiddetle bastırmıştır. Abdurrahman Han'ın bu savaşlardaki başarısının arkasında İngilizlerin sağladığı askeri ve malî destek bulunuyordu. Savaş ve siyaset konusunda tecrübeli olan Han, dağınık, koordinesiz ve birlikten uzak gerçekleşen ayaklanmaları kolaylıkla bastırmayı başarmıştır.

Abdurrahman Han döneminde zorbalık, yoksul halka ağır vergiler koyma, siyasi muhalif hareketleri sert bir şekilde bastırma, isyan eden ailelerin kadınlarını cariye olarak alma, kadın düşmanlığı, ülkenin geri kalmasına göz yumma, gücü sarayda merkezileştirme, baskıcılık ve bencillik, ordunun gücünü artırma, geniş bir casusluk sistemi kurma ve halkın tüm yaşamını sıkı bir şekilde denetleyecek bir sistem kurma gibi uygulamalar dikkati çekiyordu. Zorba ve otoriter biri olarak görülen Abdurrahman Han, danışma ve istişare kültüründen uzak yalnızca kendi isteklerinin yerine getirildiği otoriter bir yönetim kurmuştur (Arianpor, 2024, s.15).

Daha önce belirtildiği gibi, Abdurrahman Han'ın dış politikası İngilizlere sadakat ve Rusya'ya düşmanlık sloganı üzerine kurulmuştur. O, Afganistan devletinin varlığını Britanya ile dostlukta, Rusya'ya karşı itimatsızlıkta görüyordu. Geçmişte hayatının on yılını sürgünde geçiren Abdurrahman Han, Buhara Emirliği ve Rus İmparatorluğu himayesinde Buhara şehrinde yaşamış ve ailesi ile birlikte tüm masrafları Ruslar tarafından karşılanmıştır. Ancak 1879 yılında İngilizlerin Emir Şir Ali Han'ın yönetimine saldırmasıyla, Abdurrahman Han'ın yeniden Afganistan'da faaliyete geçmesi için zemin oluşmuştur (Mehrin, 1999, s. 29). Emir Şir Ali Han'ın ölümünün ardından Abdurrahman Han yeniden Afganistan'a dönmüş ve Emir Yakup Han'ın yönetiminden çekilmesinden sonra ülkenin kontrolünü ele almıştır. İngilizlerle dostane ilişkileri pekiştirerek Rusya karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır (Mehrin, 1999, s. 14).

Abdurrahman Han'ın Nesayih-i Namçe Adlı Risalesindeki Öngörüler

Nesayih-i Namçe adlı eser, 1886 yılında Mir Muhammed Azam Han'ın düzenlemesi ve Abdürrezzak Dehlevi'nin katkılarıyla Farsça olarak Kabil Darü's-Saltanat matbaasında basılmıştır. Bu metin, 27 Ağustos 1886 tarihinde Paghman vadisinde yapılan saray meclisinde Afganistan Kralı Abdurrahman Han'ın konuşmasının yazıya geçirilmiş halidir. Bu toplantıya Britanya hükümetinin temsilcisi, Süleymankhel aşiret liderleri ve hanlar katılmıştır. Söz konusu risale, meclisteki katılımcıların talebi üzerine yazılmış ve kopyaları onların kullanımına sunulmuştur. Nesayih-i Namçe risalesinin önsözünde, bu eserin Abdurrahman Han'ın halkına sunduğu bazı öngörülerinin bir parçası olduğu ve onların çağın koşulları hakkında bilgi sahibi olmaları için yazıldığı belirtilmiştir. Risalede, bu eserin yazılmasının hayırlı bir iş olduğu ve yakın ve uzak gelecekte okunmasının önemli olduğu ifade edilmiştir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 2).

Abdurrahman Han, konuşmasına Britanya hükümetine yönelik şikayetlerle başlar. Rusların, Afganistan askerlerine karşı Penjdeh (Pençe) bölgesine (günümüz Türkmenistan'da) saldırı hazırlığında olduğunu belirttiği bir mektubu, Britanya tarafından Rusya ve Afganistan arasındaki sınır belirlemeden sorumlu olarak atanan General Lumsden'a göndermişti.

Abdurrahman Han, General Lumsden'dan Penjdeh'e asker göndermek için izin istemiş, ancak general, Afganistan'ın herhangi bir askeri hareketinin düzeni bozacağı ve tarafların hiçbirine fayda sağlamayacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Afganistan Kralı, General Lumsden'in kendisine izin vermesi durumunda bir ordu hazırlayıp Rusların ilerleyişine karşı durabileceğini ifade etmiştir. O, İngilizlerin engellemesi olmasaydı, Penjdeh ve Merv'in Afganistan topraklarına katabileceğini düşünmüştü.

Abdurrahman Han bu mecliste, daha önce Afganistan meselelerinden sorumlu Britanya temsilcisi General Lumsden ile paylaştığı öngörülerini tekrar dile getirmiştir. O dönemde, öngörülerinin bir kısmı gerçekleşmiş, bazıları ise henüz vuku bulmamıştı. Bu konuda şu ifadeleri kullanmıştı: “Tir ayında General Lumsden'e bildiklerimi yazdım. Sınır belirleme meselesi uzadı ve iş artık barış sınırlarının dışına çıktı. Rus subayı bir yandan bizimle uzlaşma konusunda konuşuyor, diğer yandan ise Afganistan sınırlarındaki askerlerini artırıyordu. Her gün yüz ya da iki yüz Rus askeri eski ordusuna katılıyordu. Ona, Rusların kışın Herat'tan Afganistan sınırlarına yardım gelmeyeceğini bildiklerini ve halkımıza saldıracaklarını söylemiştim. Yollar kapanmadan önce, ordumdan bir birlik gönderip onları Rus ordusuna karşı konuşturacağım. Eğer barış sağlanırsa, ordumun kendi topraklarında olması zararlı olmaz, ancak Ruslar ilerlerse, gelecekte pişmanlık ve kayıp yaşamayız. Biliyorum ki, Ruslar orduma saldırmadan ve Afganistan halkını sınımadan geri çekilmeyecekler ve barış olmayacak.” (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 3) Emir, devamında bu teklifinin General Lumsden tarafından reddedildiğini ve öngördüğü şeyin gerçekleştiğini belirtmektedir. Yani Ruslar Penjdeh'e saldırarak, sınırlı sayıda Afganistan askerini öldürüp yaralayarak burayı ele geçirmiştir. Buradan anlaşılıyor ki Abdurrahman Han, İngilizlere o kadar bağlıydı ki, kendi topraklarını savunmak için bile onlardan izin almak zorundaydı. Ancak, içindeki muhalifleriyle mücadelesinde öfkeli ve sert tavrı dikkat çekiyordu. Bu durum, Afganların ünlü bir atasözünü hatırlatıyordu: “Evde aslan, dışarıda tilki.” Yani Abdurrahman Han, Afganistan halkını bastırmada bir yırtıcı aslan gibi davranırken, İngilizler ve Ruslar karşısında korkak bir tilki gibi davranıyordu. “Evde aslan” olan Abdurrahman Han, kendi sözlerine göre: “Celalabad'da Menkûhîl ve Şinvari kabilelerinin isyancılarının başlarından iki tane kelle minaresi yaptım ki bunlara ve diğerlerine ibret olsun.” (Emir Abdurrahman, 2011, s. 235) Benzer şekilde, yönetiminden memnun olmayan çoğu insan, Abdurrahman Han tarafından soykırıma, korkunç işkencelere ve sürgünlere maruz kalıyordu. Afganistan'ın modern tarihinde otoriter yöneticilerin içerideki protesto ve muhalif hareketleri sert bir şekilde bastırması ve idarecilerin yabancı devletlere bağımlılığı defalarca görülmüştür.

Abdurrahman Han'a göre, Penjdeh olayı Britanyalı general tarafından kasıtlı bir şekilde ve Ruslarla koordineli olarak planlanmıştır. Ona göre, “General Lumsden, Afganistan halkı ile Ruslar arasında bir kan dökme hadisesinin yaşanmasını istiyordu. Böylece, Afganistan halkının Rus hükümeti ile yakınlık ve komşuluk içerisinde dostluklarını geliştirmelerinin önüne geçmeyi düşünüyordu. Aksi takdirde bu dostluk, Britanya devleti için bir kayıp anlamına gelirdi.” (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 4) Afganistan kralı ise General Lumsden'in bu düşüncesini boş bir hayal, dikkatsizlik, cehalet ve akılsızlık olarak değerlendiriyordu. Abdurrahman Han'ın Lumsden'in açıktan bu şekilde eleştirmesinde bir süre sonra İngiltere'deki hükümet değişikliği beklentisinin etkisi olduğu söylenebilir. Muhalefet partisi iktidara gelmişti ve Han bir değişimin beklenen bir durum olduğunun farkındaydı. Aksi takdirde, General Lumsden'a hakaret etmeyeceği rahatlıkla ifade edilebilir. Bununla birlikte Abdurrahman Han, kabile reisleri ve Rusların önünde, adını anmadığı Britanya hükümetinin temsilcisine, Afganistan'ın yalnızca İngilizlerle dostluk kurarak ilerleyebileceğini ve diğer ülkelerin saldırılarından korunabileceğini belirtmekten de geri durmamıştır.

Abdurrahman Han'ın “Nesayih-i Namçe” adlı eseri nokta-yı nazarından Afganistan'a yönelik Rus hükümetinin gelecekteki politikasıyla ilgili öngörülerine genel olarak bakıldığında, aşağıdaki beş madde dikkati çekmektedir:

Birinci olarak Abdurrahman Han'a göre, Ruslar bir gün Hindistan'a sefer düzenleyeceklerdir. Bu nedenle, Afganistan üzerinden bu ülkeye saldırmak zorunda kalacaklardır. Bu, Afganistan'daki analistler ve yazarlar arasında hâlâ tartışılan ve doğrulanan bir teoridir. Yani, 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin nedenlerinden biri, Rusların Hint Okyanusu'na ulaşması ve Hindistan yarımadasının verimli topraklarına sahip olması olarak görülmektedir (Collins, 2017, s.35). Afganistan Kralı, başlangıçta Rusların, Afganistan hükümeti ve halkından, Afgan toprakları üzerinden Hindistan'a saldırmak için izin isteyeceklerini düşünmüştür. Ruslar da Afganistan halkına ve hükümetine zarar vermeyeceklerini ifade ederek İngilizlere karşı Hindistan'da savaşacaklarını söyleyeceklerdir. Rus hükümeti, Afganistan halkından, kendilerine güvence vermek amacıyla silah ve mühimmatlarını isteyecek ve Rusların İngilizlere karşı savaşı sırasında, Afgan halkının Rus askerleriyle kanlı bir çatışmaya sürüklenmelerinin önüne geçmeye çalışacaktır. Abdurrahman Han, “eğer Afgan hükümeti ve halkı Ruslara silah ve mühimmat verirlerse, kadınlar gibi korkak sayılacağını” vurgulamıştır. Han'a göre onurlu bir duruş gösterip Rusların isteğini reddederlerse, Ruslar Afganistan halkıyla savaşa giremeyecektir, bununla birlikte Afganistan halkı silahlarını Ruslara vermezse, Ruslar onlardan başka taleplerle gelecektir. Ruslar, Afganistan halkına, “Şimdi silah ve mühimmatınızı bize vermiyorsunuz, ama biz dost devletiz ve şimdi dostluğunuzu gösterme zamanı” diyerek güçlü gençleri İngilizlere karşı savaşta ön saflarda hazır olmaya davet edeceklerdir. Afgan dostluğunu pratikte görmek isteyen Ruslara, bu aşamada, Kraliyet ailesinin ve Durani hanedanının Muhammed Han gibi “korkak üyeleri” harekete geçecek ve her kabile ve evden binlerce genci toplayıp Rus ordusuna katacaklardır. Ruslar bu gençleri savaşın ön saflarına sürecektir ve onlar İngiliz silahlarına hedef olacaktır. Bu gençler savaşın ön saflarından geri çekilirlerse, arka cephedeki Rus askerleri onlara ateş edecek ve böylece, Rus hükümeti ile Afganistan halkı arasında bir savaşın kıvılcımı ateşlenecektir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 6).

İkincisi, Rus askerleri, Afganistan halkının saldırısından korunmak için, bu ülkenin topraklarından Hindistan'a toplu halde geçmek zorunda kalacaklar ve beslenme sorunu yaşayacaklardır. Tüm gıda maddelerini kendi ülkelerinden cepheye getiremeyecekleri için Ruslar zorunlu olarak gıda maddelerini Afganistan halkından yüksek fiyatlarla satın almak zorunda kalacaklardır. Afganistan, kendisi de gıda maddeleri sıkıntısı çeken bir ülkedir. Eğer Afganistan halkı, Ruslara gıda ve yiyecek vermezse, Ruslar “Dostlarınıza gıda ve yiyecek vermemek dostluğa yakışmaz” diyecekler, aksi takdirde de ülke gıda kıtlığı ile karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada, Afganistan halkının bir kısmı açlıktan ölecek, bir kısmı da kaçacaktır. Dolayısıyla, Ruslar ile Afganistan halkı arasındaki dostluk bu halka zarar verecek ve bu dostluğun uzun soluklu olması imkânsız hale gelecektir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 7).

Üçüncüsü, eğer Ruslar Afganistan'a saldırırlarsa, başka bir sorun daha ortaya çıkacaktır: O dönemde Afganistan halkı, aileleri üzerinde tam bir hakimiyet ve kontrol sahibidir ancak Hristiyan olan Ruslar, kadınların erkeklere göre daha fazla hak ve yetkiye sahip olduğu bir topluma sahiptir. Afganistan kadınları, Rus kadınlarını örnek alarak “başıboşluk” ve “ahlaksızlık” yolunu seçeceklerdir. Afganistan halkı, eşine ihanet eden bir adamı öldürmektedir. Bu nedenle, bu insanlar hem kadınları hem de erkekleri ortadan kaldırmaktan çekinmemektedir. Eğer öldürülen kişi bir Rus ise, Rus hükümeti o dönemin yöneticisinden, öldürülen kişi için hesap soracaktır. Eğer o Afganistan yöneticisi, öldürülen Rus hakkında halkını sorguluyorsa, o da bir Rus olarak kabul edilecektir. Bu halk, bu tür bir yöneticiyi

öldürmekten çekinmeyecek ve onu da ortadan kaldıracaktır. Böylece, Afganistan halkının Rus hükümeti ile dostluğu düşmanlığa dönüşecek ve Ruslarla savaş başlayacaktır (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 8). Yani aile ve toplumsal değerler açısından çok farklı kültürlerin yaşandığı devletlerin ve toplumların çekişme ve mücadeleleri da kaçınılmaz olacaktır. Zira Hristiyan Rusların Müslüman Afgan toplumunda mevcut olan geleneksel yapıya vereceği zarar, içerideki huzursuzlukla birlikte dışarıda da çatışmaya kadar uzanan bir süreci harekete geçirebilecektir.

Dördüncüsü, Afganistan, Britanya Hindistan hükümeti ile Rus hükümeti arasında bir engel olarak düşünülmektedir ve hiçbir devletin bu ülkeye saldırmaması gerekmektedir. Afganistan halkının özelliği, herhangi bir yabancı devlet bu halkı ezmek istediğinde, onlara karşı direnmeleri ve savaşmalarıdır. Dolayısıyla, eğer Rus hükümeti Afganistan'a saldırmak isterse, bu ülke insanları onlarla asla dost olmayacaklardır. Çünkü Afganistan halkı, topraklarının Müslüman dahi olsa herhangi bir devlet tarafından işgal edilmesini asla istememektedir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 9).

Beşincisi, Abdurrahman Han'a göre, bir gün Rus hükümeti Afganistan halkından İran devleti ile olan sınırlarında bulunan bir toprak parçasını kendilerine vermelerini isteyebilir. Ruslar, İran'ın işgaliyle de ilgilenmektedirler. Bu durumda Afganistan hükümeti ve halkı, Rus hükümetine şu şekilde cevap vermelidir: "Asla topraklarımızın bir köşesinden komşu ülkemize saldırılmasına izin vermeyiz. Eğer bugün bu yolla dost ülkemize saldırırsanız, yarın da topraklarımızı işgal edeceksiniz." Rus hükümeti, zayıf bir devleti kandırarak veya zorla ele geçirdiğinde, bir süre sonra o devleti kendi hükümetine dâhil eder ve asla oradan çıkmayı düşünmez. Dolayısıyla, Çarlık Rusyası herhangi bir bahaneyle Afganistan'a girerse, kendi isteğiyle buradan çıkmayacaktır. Bu nedenle, Afgan halkı ile Çarlık Rusya'sı arasında savaş kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple, Rus hükümetine Afganistan topraklarına giriş izni verilmemelidir; çünkü onu dışarı çıkarmak zor olacaktır (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 14).

Abdurrahman Han, yukarıda bahsedilen tahminlerin Afganistan halkı ve Britanya devleti için önemli olduğunu belirterek, mecliste bulunanlara Rusya hükümetine karşı dost ve birlik içinde olmaları yönünde tavsiyelerde bulunmakla birlikte ileri sürdüğü sebeplerden ötürü Afganistan halkı ile Rus hükümeti arasında dostluğun da zorluklarına dikkati çekmiştir. Afganistan emiri, Britanya hükümeti temsilcisinden tüm bu meseleleri İngiltere'deki liderlerine rapor etmelerini istemiş ve onlara Afganistan devleti ve halkı hakkında yanlış raporlara asla inanmamaları konusunda güvence verilmesini talep etmiştir.

SONUÇ

Abdurrahman Han, 1880-1901 yılları arasında Afganistan adıyla bilinen siyasi coğrafyada bu ülkenin kurucusu olarak kabul edilir. Abdurrahman Han'ın hükümdarlığı döneminde İngilizler, Rusya ve İran hükümetleriyle işbirliği yaparak Afganistan'ın mevcut sınırlarını belirlemişlerdir. Afganistan adı, Abdurrahman Han'ın iktidarından önce de kullanılmıştı; ancak bu ad yalnızca Afganların (Peştunların) yaşadığı topraklar için geçerliydi, Tacik, Özbek, Hazara ve diğer etnik grupları kapsamıyordu.

Abdurrahman Han'ın iç siyaseti, gücün merkezileşmesi ve muhaliflerin bastırılması üzerine kurulmuştu. Ülkeyi tam bir tecrit içinde, herhangi bir ilerleme olmaksızın yönetti. Abdurrahman Han dış politikada İngilizlere tabi olup, Ruslara karşı düşmanlık söylemlerini dile getiriyordu. Ona göre, er ya da geç Ruslar Afganistan'a saldırarak, ancak bu ülkenin halkı onlara karşı ayaklanacaktır.

O, Afganistan halkının Rusya'ya karşı ayaklanma ve savaşının beş nedenini şu şekilde öngörmüştü:

Birincisi, eğer Ruslar Afganistan üzerinden Hindistan'a saldırırlarsa, Afganistan halkı topraklarından bir devletin geçişine izin vermeyi kabul etmez. Bu nedenle, o devlete karşı savaş açarlar.

İkinci olarak, Ruslar Hindistan'a saldırırlarsa, Afganistan'dan tahıl ve gıda maddeleri temin etme ihtiyacı duyacaklardır. Afganistan fakir ve kurak bir ülke olduğundan, halk kıtlık ve açlıkla karşı karşıya kalacak ve bu duruma tepki olarak Ruslara karşı savaş başlatacaktır.

Üçüncü olarak, Ruslar Hristiyan dinine mensup oldukları için kadınlarına daha fazla özgürlük tanımaktadırlar. Ancak Afganistan kültüründe kadınlara bu tür özgürlükler verilmez. Ruslar bu ülkeyi işgal ettiklerinde, Afganistan kadınları Rus kadınlarından fuhuş ve açık saçıklığı öğrenebilirler. Bu durum sonucunda, Rus erkekleri Afgan kadınlarını suistimal edebilirler. Bu nedenle, Afganistan halkı hem kendi hükümetine hem de Ruslara karşı ayaklanacak ve savaşa girecektir.

Dördüncü olarak, Afganistan halkının doğal özelliği, ister Müslüman ister gayrimüslim bir devlet olsun, topraklarını işgal eden her güce karşı savaş başlatmaktır. Bu nedenle, Afganistan halkı ile Ruslar arasında bir savaş kaçınılmaz olacaktır.

Beşinci olarak, eğer Ruslar Afganistan'a saldırırlarsa, bu ülkenin batısından İran'a da saldıracaklardır. Afganistan halkı, dost ve komşu ülke olan İran'a toprakları üzerinden bir saldırıya izin vermeyecektir. Bu nedenle, Afganistan halkı Ruslara karşı ayaklanacaktır.

Abdurrahman Han'ın, Rusların eninde sonunda bir gün Afganistan'a saldıracaklarını ve bu topraklarda halkın güçlü bir direnişiyle karşılaşacaklarını öngörmesi, doksan üç yıl sonra gerçekleşmiştir. Yani Afganistan Emiri, Rusların Afganistan'a saldırısını ve halk direnişini 1886 yılında öngörmüştü, ancak Ruslar 1979'da bu ülkeye saldırdılar. Abdurrahman Han'ın, 20. yüzyılın 80'li yıllarında gerçekleşen Rus saldırısına dair öngörülerinin detayları farklı olsa da, Rus saldırısı ve Afganistan halkının onlara karşı genel direnişi onun öngörülerine uygun olarak gerçekleşmiştir. Esasen 21. yüzyılın başında Afganistan'da yaşanan siyasî gelişmelerde de bu öngörülerin bir kısmının halen geçerli ve gerçekleşme sürecinde olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- _____, (1923), **Coğrafyai Küçak**, Dar al-Staneh yay, Kabil-Afganistan.
- Emir Abdurrahman Han, (2022), **Tacü't-Tevarih**, Miwand yay, Kabil-Afganistan.
- Ansari, Farooq (2016), **Tarikh Afganistan**, Amiri yay, Kabil-Afganistan.
- Arinpor, Rahmatullah, (2024), **Sardar Quddus Han Pancşiri; Az Qayam Alai Amir Abdurrahman Han ta İlam Padişahi**, Mevlana yay, Belh-Afganistan.
- Barfield, Thomas Jefferson, (2019), **Tarihi Siyasi ve Farhangi Afganistan**, (Çev. Abdullah Mohammedi), İrfan yay, Tahran-İran.
- Collins, Joseph J., (2017), **Şinahti cang dar Afganistan**, (çev. Ahmad Reza Danesh), İrfan yay, Tahran-İran.
- Dehlevi, Abdul Razzaq ve Mir Mohammed Azam Han, (1886), **Nesayih-i Namçe**, Dar al-Satneh yay, Kabil-Afganistan.
- Farhang, Mohammed Sediğ, (2013), **Afganistan da Panc Karni Ahyr**, Miwand yay, 24. baskı, Kabil-Afganistan.
- Farrokh, Syed Mehdi, (1992), **Tarihi Siyasi Afganistan**, Meclis yay, Kum-İran
- Ghbar, Mir Gholam Mohammed, (1989), **Afganistan Dar Masiri Tarih**, Merkezi Naşri İnkılab yay, Tahran- İran.
- Gray, John Alfred, (2020), **Dar Darbarı Amir**, (Çev. Akbar Baryalay),_____, Hamburg-Almanya.
- Mehrin, Mohammad Nasir, (1999), **Du Çehra Az Emir Abdurrahman Han**, Afganistan Bilgi Merkezi Arşivleri, s. 29.
http://dx.doi.org/10.2458/azu_acku_risalah_ds363_meem94_1378
- Muhammed Ali Han, (1927), **Afganistan**, Mufidaam Paris yay, Lahor-Hindistan.
- Usoli, Zakaria, (2021), **Afganistan Çeguna Taşkil Şud**, yay_____, Kabil, Afganistan.
- Youans, Martin, (2017), **Afganistan; Mardom ve Siyaset**, (Çev. Sima Moulai), Qaqnos yay, Tahran-İran.